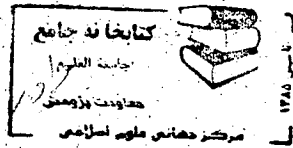

۱۴۴۱ هجری قمری

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی
پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش فلسفه و کلام

موضوع:

بررسی مبانی کلامی حکومت دینی
در اندیشه امام خمینی

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین سعید ضیای فر

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید علی میر موسوی

۷۷۱۴۴۵۹

محقق:

ضامن علی حبیبی

۱۴۴۱ هجری قمری

کتابخانه جامع مرکز بین المللی علوم اسلامی
شماره ثبت: -
تاریخ ثبت: ۱۴۶۵ -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَجَعَلَ فِيهَا آيَاتٍ
بَيِّنَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ
مَنْ يُؤْتِكُنَّ مِمَّا رَزَقْنَاهُنَّ
غَيْرَ آثِمٍ وَالَّذِينَ يَذُمُّونَ
غَدَابَةَ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَمُنُّونَ
بِآيَاتِهِ لَا يَأْتِيهِمْ
غَدَابَةُ اللَّهِ وَلَا يَشَاءُ اللَّهُ
لِلْكَافِرِينَ

بسمه تعالی
مرکز تحقیقاتی علوم اسلامی
مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

تاریخ: ۱۳۸۶/۱۱/۲۳
شماره: ۳۵
پیوست:

اعلام وضعیت پایان نامه

معاونت آموزش - مدیر ممتزّه تمصیلات تکمیلی (زید عزه)

سلام علیکم

با احترام به استحضار می‌رساند؛ آقای صاحب علی حسینی

فرزند کریم‌رضا تبعه اندلس دارای کد ۳۵۵ پایان نامه

گروه سبب‌شناسی تربیتی

سطح ۲ (کارشناسی ارشد) را تحت عنوان: «بررسی سبب‌شناسی تربیتی»

با امتیاز ۱۸٫۱۷ با موفقیت در تاریخ: ۱۳۸۶/۱۱/۲۳ دفاع نموده است.

مراتب جهت اطلاع و انجام مراحل فارغ التحصیلی و اقدام مقتضی بحضور ارسال می‌گردد.

با تشکر
مسئول اداره پایان نامه

مسئول ممتزّه مراجعات

لطفاً نمره در کارتکس ثبت و درج در پرونده گردد. مراحل فارغ التحصیلی اقدام و پس از

طی مراحل کپی کارتکس در بایگانی راکد مدرسه قرار گرفته و کارتکس و پرونده به

آموزش مرکز ارسال گردد.

با تشکر
مدیریت تحصیلات تکمیلی

آدرس ساختمان مرکزی: قم - خیابان حجّیه - مدرسه مبارکه حجّیه - تلفن: ۷۷۴۲۰۸۶ - فکس: ۷۷۴۶۱۵۵
IRAN - QOM - Tel: 7742086 - Fax: 7746855 - P.OBox 37137 - 3898

اهراء

تقديم به روان‌های پاک پاک پیامبر
اکرم (ص) اولین بنیان‌گذار حکومت
دینی و ائمه اطهار (ع) و امام خمینی
احیاء‌گر اندیشه حکومت دینی در
دوران معاصر.

تقدیر و تشکر:

تقدیر و تشکر از استاد، کاری لازم و بایسته است.
نویسنده رساله حاضر وظیفه خود می‌داند از زحمات و
تلاش استاد بزرگوار حجة الاسلام والمسلمین آقای
سعید ضیائی فر که با راهنمای‌های دلسوزانه خود در
انجام این تحقیق نقش موثر داشته و از مشاورت ارزنده
و قابل قدر استاد بزرگوار حجة الاسلام والمسلمین
دکتر سید علی میر موسوی تقدیر و تشکر نماید.

والسلام

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مباحث مقدماتی:
۱	۱- مقدمه:
۲	۲- طرح بحث
۳	۳- اهداف و ضرورت تحقیق:
۴	۴- سابقه تحقیق:
۵	۵- پرسش اصلی:
۶	۶- فرضیه تحقیق:
۶	۷- روش تحقیق و گرد آوری اطلاعات:
۷	۸- حدود و نقطه تمرکز بحث:
۷	۹- سازماندهی تحقیق:
۹	فصل اول:
۹	کلیات
۱۰	۱-۱- (حکومت)
۱۰	۱-۱-۱- معنای لغوی:
۱۱	۲-۱- معنای اصطلاحی حکومت:
۱۲	۳-۱- تعریف حکومت از دیدگاه امام خمینی (ره):
۱۳	۲-۱- تعریف سیاست:

- ۱-۲-۲. تعریف سیاست از دیدگاه امام خمینی (ره) ۱۴
- ۱-۳. تعریف دین ۱۵
- ۱-۳-۳. تعریف دین از منظر امام خمینی ۱۷
- ۱-۴. حکومت دینی ۱۷
- ۱-۱. تعریف علم کلام: ۱۹
- الف: موضوع علم کلام عقاید دینی است ۲۰
- ب: هدف علم کلام اثبات عقاید دینی و دفع شبهات است ۲۰
- ج: شیوه و روش بحث کلامی اقامه دلایل گوناگون است ۲۰
- الف: کلام صناعت نظری است نه عملی ۲۱
- ب: موضوع ان عقاید دینی است ۲۱
- ج: هدف اثبات عقاید دینی است ۲۱
- ۱-۱۰. مراد از مبانی کلامی حکومت دینی ۲۱
- فصل دوم: ۲۲
- الف: حاکمیت انحصاری خداوند ۲۳
- ۱- طرح بحث: ۲۳
۲. اصل عدم ولایت انسان بر انسان ۲۴
۳. لزوم نظم و امنیت به عقل و فطرت ۲۴
۴. دلایل قرآنی حاکمیت انحصاری خداوند در قرآن ۲۶
۵. نتایج و آثار توحید ربوبی: ۳۰
۶. امام خمینی و تبیین حاکمیت انحصاری خداوند ۳۲
- ب - بخش دوم: قانون گذاری انحصاری خداوند ۳۴

۱. معنای لغوی قانون..... ۳۶
۲. معنای اصطلاحی قانون..... ۳۷
۳. قانون گذاری..... ۴۰
۴. ضرورت قانون..... ۴۲
۵. معنای قانون گذاری انحصاری خداوند..... ۴۴
۶. دلایل عقلی قانون گذاری انحصاری خداوند..... ۴۶
۷. شرایط قانون گذاری عصر غیبت..... ۵۲
۸. قانون گذاری انحصاری خداوند در قرآن..... ۵۳
۹. جایگاه مجلس و نهاد قانونگذاری..... ۵۶
- فصل سوم:..... ۶۲
- جامعیت و جاودانگی دین..... ۶۲
- ۱- جامعیت دین:..... ۶۳
- ۲- تعریف جامعیت دین..... ۶۴
- ۳- اهداف و قلمرو دین..... ۶۶
۴. جامعیت دین، از دیدگاه امام خمینی (ره)..... ۷۰
۵. جامعیت و حکومت..... ۷۱
۶. دیدگاه اول جامعیت دین:..... ۷۲
- ۷- دلایل جامعیت دین..... ۷۳
- ب. دلیل دوم جامعیت دین. (ضرورت بعثت انبیاء)..... ۷۵
- ب. قرآن و جامعیت دین:..... ۷۷
۸. دیدگاه مفسران در مورد ((تبیان کل شیء))..... ۷۹

۸۲ ح. جامعیت دین در آینه روایات
۸۴ د- جامعیت ابعاد دین مطابق ابعاد وجودی انسان
۸۶ ۹. دیدگاه دوم آخرت گرایی دین:
۸۷ ۱۰- دلیل دیدگاه آخرت گرای دین
۸۸ ۱۱- نقد و بررسی:
۹۰ ۱۲- اشتغال دین بر حکومت (رابطه دین و حکومت)
۹۲ ۱۳- دلایل جدایی دین و حکومت:
۹۴ ۱۴- نقد و بررسی:
۹۵ ۱۵- حکومت پیامبران از دیدگاه قرآن:
۹۸ ۱۶- آمیختگی دین و حکومت
۹۹ ۱۷. دلایل آمیختگی دین و حکومت:
۱۰۴ فصل سوم:
۱۰۴ بخش دوم:
۱۰۴ جاودانگی دین
۱۰۵ مقدمه:
۱۰۵ ۱- معانی جاودانگی
۱۰۶ ۲- اسلام و جاودانگی
۱۰۷ ۳- دلایل عقلی جاودانگی دین
۱۰۸ ۴- دلایل نقلی جاودانگی دین
۱۱۲ ۵- طرح شبهه دربازه جاودانگی دین
۱۱۵ ۶- جاودانگی دین از منظر سنت

۱۱۶	۷- ربط ثابت و متغیر در دین
۱۱۸	۸- جاودانگی دین در نگاه امام خمینی (ره)
۱۲۰	۹- خلاصه و نتیجه گیری:
۱۲۲	فصل چهارم:
۱۲۲	ولایت سیاسی معصومین (ع)
۱۲۳	۱- طرح بحث
۱۲۴	۲- معنای لغوی ولایت
۱۲۶	۳- معنای اصطلاحی ولایت در علم کلام و سیاست
۱۲۸	۵- ادله قرآنی ولایت سیاسی معصومین
۱۳۳	ب - آیات ولایت
۱۳۸	ج - آیات حکومت
۱۴۲	۶- ولایت سیاسی معصومین در چشم انداز سنت
۱۴۳	الف) حدیث دار / یوم الانذار
۱۴۴	ب) حدیث منزلت
۱۴۶	۷- سیره سیاسی پیامبر دلیل بر ولایت سیاسی
۱۵۰	۸- دیدگاه دوم: نفی ولایت سیاسی معصومین
۱۵۴	ادله این نظریه
۱۶۲	۱۳- امام خمینی ولایت سیاسی معصومین
۱۶۵	۱۴- نتیجه گیری و خلاصه مطالب فصل چهارم:
۱۶۶	۱- نتیجه گیری:
۱۷۰	کتابنامه

مباحث مقدماتی:

۱- مقدمه:

نظریه ضرورت حکومت دینی یکی از مسائل اساسی و بنیادی است، که در متن آموزهای دینی وجود دارد، بر اساس جهان بینی توحیدی و منابع دینی بویژه قرآن مجید، اگر حکومت الهی و دینی نباشد حکومت جاهلی خواهد بود. قرآن مجید حکومت را به الهی و جاهلی تقسیم می کند هر حکومتی که مبنای الهی و دینی نداشته باشد حکومت جاهلی محسوب می شود.

تئوری حکومت دینی در اندیشه شیعه مبتنی بر نظام امامت و ولایت است که در عصر معصوم (امام پیامبر) زعامت و سرپرستی جامعه اسلامی به عهده معصومین (ع) می باشند و ولایت سیاسی معصومین مورد اتفاق متکلمان شیعه می باشد.

اما نظریه حکومت دینی در عصر غیبت کمتر به صورت مستقل مورد توجه متکلمان شیعه قرار گرفته است.

و دلائل کم توجهی متکلمان را می توان امور ذیل دانست:

الف) تحت فشار بودن شیعیان در عصر خود امام معصوم از طرف خلفاء جور باعث شده بود که شیعیان در حالت تقیه زندگی کند و در صورت تشرف به محضر امام از مسائل حساس سیاسی که موجب حساسیت حکومت وقت بود سوال نکنند و مساله حکومت دینی را مورد پرسش قرار ندهند.

ب) اقلیت بودن شیعه ها و پراکنده بودن شان در اطراف اکناف جهان باعث شده بود که متفکران عصر حضور زمینه بر پای حکومت دینی بر اساس امامت و ولایت

را منتفی بدانند و با پرورش این اندیشه و تفکر نپردازند غالب در فکر حفظ جان خود و سایر شیعیان بودند.

ج) اعتقاد به مهدویت و کوتاه بودن زمان غیبت این باور را در نزد اصحاب امامان معصوم تقویت می‌کرد که دولت آرمانی شیعه توسط امام زمان (عج) بسیار زود شکل خواهد گرفت و اصلاً غیر معصوم نمی‌تواند متصدی اموری شود که از صلاحیت و شوون امام معصوم است.

و علماء اهل سنت نوعاً در کتابهای نظیر احکام سلطانیه حکومت‌های موجود عصر خود را در قالب نظام خلافت توجیه شرعی می‌کردند.

در قرن اخیر نظام خلافت و حکومت دینی، در بین اهل سنت با نظریه پردازی کسانی مانند علی عبدالرزاق و پس از شکست عثمانی در جنگ جهانی اول نظام خلافت توسط مصطفی کمال به صورت رسمی برچیده شد.

در دوران معاصر امام خمینی نظریه حکومت دینی را به مناسبت بحث از اولیاء تصرف در مال یتیم مطرح کردند که اندیشه جدایی دین از سیاست به شدت تبلیغ می‌شود حتی در درون حوزه‌های علمیه راه پیدا کرده بود.

۲- طرح بحث

نظریه حکومت دینی بر مبانی علمی گوناگون استوار است و مبانی کلامی از جمله مهمترین مبانی این شیوه است. مراد آن دسته از گزارهای کلام است که باید اثبات شود (یا اثبات شده تلقی شود) تا از منظر منطقی نوبت به استنباط ضرورت حکومت دینی فرا رسد.

هدف ما در این رساله این است که آن دسته از گزاره‌های کلامی را که زیر بنای حکومت دینی در اندیشه امام خمینی محسوب می‌شود مورد تحقیق و بررسی قرار دهیم.

۳- اهداف و ضرورت تمقیق:

هدف اصلی این تحقیق، تبیین و دفاع عقلانی، از مبانی کلامی حکومت دینی در برابر شبهات روز افزون است. برای دست یابی به این هدف باید اولاً مبانی کلامی، و دلایلی که آنها را پشتیبانی می‌کنند، مورد شناسایی قرار گیرد و ثانیاً شبهاتی که متوجه آن شده یا اشکالاتی که می‌توان به آنها وارد کرد دریافت. در مرحله سوم؛ با روش علمی شبهات را پاسخ گفت و در نتیجه مبانی کلامی حکومت دینی را متقن و مستحکم کرد، و برای دست یابی به این اهداف محورهای ذیل مورد بحث قرار می‌گیرد:

الف) دستیابی به مبانی کلامی حکومت دینی از دیدگاه امام خمینی (ره)

ب) طرح شبهات مربوط به آن و پاسخ گویی به آنها.

پس از طرح حکومت دینی و تشکیل آن در ایران، بواسطه امام خمینی و عینیت یافتن نظام سیاسی اسلام، و تقابل و تفاوت آن از نظر بنیادی و ارزشی با نظام‌های سیاسی و حقوقی موجود در جهان، فشارهای گوناگون، سیاسی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی بر آن وارد شد از عمده ترین فشارهای فرهنگی، شبهاتی است، که نسبت به حکومت دینی به ویژه بر مبنای کلامی آن وارد می‌شود.

لذا وظیفه پاسداری از مبانی فکری و تئوریک حکومت دینی ایجاب می‌کند به شبهاتی، که در این باره مطرح می‌شود حساس بوده و آن‌ها را به خوبی شناسایی نموده و با پاسخگویی علمی به شبهات، به صورت علمی و منطقی مبانی مستحکم آن را تبیین کنیم.

۴- سابقه تمقیق:

بسیاری از مباحث کلامی مرتبط، با حکومت دینی در کتابهای کلامی ما از گذشته‌ای دور تا دوران معاصر مطرح گردیده است، ولی به عنوان مبانی کلامی حکومت دینی کمتر مورد توجه متفکران قرار گرفته است.. امام خمینی این مبانی کلامی را در کتاب البیع^(۱) و کشف الاسرار^(۲) و حکومت اسلامی^(۳) مطرح کردند و ضرورت تشکیل حکومت دینی را از این مبانی استنباط فرمودند.

و نیز بعضی از فضلا به صورت پراکنده در مقالات مستقل بعضی از این مبانی را مورد بررسی قرار داده اند، که از جمله می‌توان به جلد اول مجموعه مقالات کنگره امام خمینی و اندیشه حکومت اسلامی اشاره کرد.

و یا بعضی از روشنفکران پاره‌ای از این مبانی را نقد کرده اند و پاسخ‌هایی را نیز دریافت کرده‌اند.

^۱ - ج ۲، ص ۶۱۹

^۲ - ج ۱، ص ۱۸۱

^۳ - ج ۲، ص ۲۰

ولی تا آنجا که نگارنده، بررسی و تتبع کرده است، تا کنون تحقیق جامعی که همه این مبانی را استنباط کرده باشد صورت نگرفته است.

لذا با تکیه به آثار علمی و استدلالی حضرت امام و مقالات که در مورد بررسی مبانی کلامی حکومت دینی در اندیشه امام خمینی تحریر یافته است. تلاش می‌گردد که همه مبانی کلامی حکومت دینی از منظر امام خمینی مورد بررسی قرار گیرد، و به شبهات وارده پاسخ علمی و متقن داده که می‌توان گفت نسبتاً کاری جدید است.

۵- پرسش اصلی.

پرسش اصلی ما در این تحقیق این است که نظریه ضرورت حکومت دینی در

اندیشه امام خمینی بر چه مبانی کلامی ای استوار است؟

و این پرسش اصلی دارای پرسش‌های فرعی است که ذیلاً بیان می‌گردد:

الف) معنای حق حاکمیت و قانون‌گذاری انحصاری خداوند چیست؟ و چه

شبهاتی درباره آن مطرح است و چه دلایلی را برای اثبات آن می‌توان اقامه کرد؟

ب) معنای جامعیت و جاودانگی دین چیست؟ چه شبهاتی درباره آن مطرح است

و چه دلایلی می‌توان برای اثبات آن ارائه کرد؟

ج) معنای رهبری دینی و سیاسی چیست؟ چه شبهاتی درباره رهبری سیاسی

معصومان (ع) مطرح شده و چه پاسخی می‌توان از آن‌ها داد؟

۶- فرضیه تمقیق:

نظریه ضرورت تشکیل حکومت دینی در اندیشه امام خمینی بر گزاره‌های کلامی زیر استوار است.

(الف) حاکمیت و قانون گذاری انحصاری خداوند.

(ب) جامعیت و جاودانگی بودن دین .

(ج) ولایت سیاسی پیامبر و معصومان افزون بر رهبری دینی و معنوی آنان.

۷- روش تمقیق و گرد آوری اطلاعات:

روش تحقیق کتابخانه ای است. در این تحقیق تلاش می‌شود تا مبانی کلامی حکومت دینی، از دیدگاه امام خمینی (ره) گرد آوری، تبیین و اثبات شود و شبهاتی که درباره آنها مطرح گردیده جمع آوری و به آن‌ها به صورت علمی و منطقی پاسخ داده شود.

روش گردآوری اطلاعات این چنین بود پس از تهیه سر فصلها و زیر فصل‌های تحقیق، در واقع فهرست تفصیلی تحقیق را آماده کردیم، بعد آن مطالعه منابع اصلی و فرعی تحقیق را آغاز و هرگاه به مطلب مورد نیاز در هنگام مطالعه برخوردیم در برگه یادداشت نموده و مشخصات منبع و را یادداشت کردیم. پس از نقل مطالب اگر نکته ای درباره آن داشتیم، تحت عنوان «نظریه» در ذیل مطالب نوشتیم، بعد با توجه به فهرست اصلی، هر فیش را نمایه ساز شدیم، در نمایه زنی عنوان هر فصل را تحت عنوان اصلی قرار داده و طبق فهرست اصلی عنوان فرعی آن را نمایه گذاری

کردیم، بعد از تمام شدن فیش برداری و شماره گذاری آن، بازنگری مجدد را آغاز نموده در صورت کافی بودن اطلاعات، به تحلیل و بررسی آن پرداخته نگارش را آغاز کردیم.

۸- مدود و نقطه تمرکز بحث:

نظریه ضرورت تشکیل حکومت دینی در اندیشه امام خمینی مبتنی بر مبانی علمی گوناگون فقهی، فلسفی، کلامی، عرفانی است هدف ما در این تحقیق بررسی مبانی کلامی حکومت دینی در اندیشه امام خمینی و است به مبانی فقهی و فلسفی و عرفانی آن وارد نمی شویم.

۹- سازماندهی تمقیق:

این تحقیق و پژوهش دارای، چهار فصل و یک خاتمه می باشد.

در فصل اول: کلیات و مبادی تصویری و پیشینه موضوع و ضرورت و اهداف تحقیق مورد بررسی قرار می گیرد.

در فصل دوم: بحث از حاکمیت و قانون گذاری انحصاری خداوند صورت می گیرد، که بر اساس جهان بینی توحیدی و ربوبیت تشریعی، حاکمیت و قانون گذاری اختصاص به خداوند دارد.

در فصل سوم: بحث از جامعیت و جاویدانگی دین و رابطه دین و حکومت انجام می شود و شبهات وارده شناسایی و به آن پاسخ داده می شود.

در فصل چهارم: ولایت و زعامت سیاسی معصومین (علیه السلام) مورد بررسی قرار می‌گیرد، که آیا معصومین (علیه السلام) مخصوصاً پیامبر بزرگوار اسلام (صلی الله علیه و آله) علاوه بر رهبری دینی و معنوی زعامت، ولایت سیاسی داشته؟ یا اینکه قلمرو بعثت ایشان، آخرت و خدا بود؟! کاری به سیاست و اجتماع نداشت؟ در خاتمه نتیجه‌گیری از رساله صورت به انجام رسیده. و جایگاه این مبانی کلامی در استنباط نظریه ضرورت تشکیل حکومت دینی روشن گردیده است.

فصل اول

کلیات

۱-۱- (حکومت)

۱-۱-۱- معنای لغوی:

حکومت در لغت از کلمه حکم گرفته شده است، که معنای اولی آن منع از فساد برای اصلاح است و این معنی در تمام موارد آن صادق است. زیرا معانی دیگری که برای آن در نظر گرفته شده مانند قضاوت، داوری، فرمان، و امر، همه به این معنی بازگشت دارد.

مانند الحکم: القضا و اصله المنع يقال (حکمت) علیه بكذا اذا منعه من خلافه...^(۱)
و در جای دیگر می نویسد الحکم بالضم: القضاء و اصله المنع ج احکام^(۲).
در مورد سوم باز می نویسد: الحکم القضا و جمع احکام و در تعریف حکومت می آورند. «الحکومت اسم اطلق على الهيئة الحاكمة في الامة و قد اختلف الفلاسفة في كيفية نشوء الحكومات في الامم»^(۳).

حکم به معنای تصدی امور اجرای جامعه نیز آمده است. و حاکم به کسی گفته می شود که متصدی امور اجرای مردم باشد. حکام و حاکمون: من يحکم بين الناس و يتولى شئون ادارتهم^(۴)

^۱ - فیومی، مصباح المنیر، ماده کلمه ص ۱۴۵.

^۲ - اقرب المواد، ذیل مده کلمه ص ۳۱۸.

^۳ - دائره المعارف القرن العشرين ذیل ماده حکم ص ۴۷۳.

^۴ - المنجد ذیل ماده حکم ص ۳۱۱.